

О РЕЗУЛТАТИМА ПАРЛАМЕНТАРНИХ ИЗБОРА ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА НА ПОДРУЧЈУ СРЕЗА БЈЕЛОПОЉСКОГ

Након уједињења 1918. подручје које је послвије 1931. године чинило бјелопољски срез улазило је у састав ужичке области као бјелопољски округ, који је био подијељен на срезове: бјелопољски са сједиштем у Бијелом Пољу и лозански са сједиштем у Лозној.

У састав бјелопољског среза улазиле су општине: мојковачка, шаховићка, павинопољска, равноречка и недакушка, дакле подручје на лијевој обали Лима. У састав лозанског среза улазиле су општине: лозанска, коритска, савинопољска, затонска и расовска, дакле подручје на десној обали Лима.

У међуратном периоду (1918—1941) број општина остао је исти с тим што је пред крај тог времена у састав бјелопољског среза ушла и кањска општина, која је до тада била у саставу милешевског среза.¹

Што ово подручје није улазило у састав Црне Горе, односно цетињске области, још од 1918. године, вјероватно је било условљено тенденцијама великосрпске буржоазије. Иначе, поријекло, етнички састав становништва и други разлози нијесу такву подјелу оправдавали. Становништво које је на овом простору живјело прије 1912. године досељено је претежно из Старе Црне Горе и Херцеговине, највише током XVIII и XIX вијека. Након завршетка балканских и првог свјетског рата дошло је до крупних промјена у саставу становништва у овом крају. У више таласа тада се на овај простор доселило бројно становништво из колашинског, дурмиторског и беранског краја. Истовремено је дошло и до исељавања бројног муслиманског становништва.

---

¹ За сада остаје нејасно због чега је дошло до ове административне промјене, односно због чега је раније ова општина била у саставу милешевског среза.

Дакле, административна припадност овог подручја ужичкој области није имала оправдања. Таква „грешка“ исправљена је тек 1931. године, када је приликом формирања бановина подручје новоформираног бјелопољског среза, односно дотадашњег бјелопољског округа, ушло у састав зетске бановине.

Да бисмо резултате гласања на првим парламентарним изборима могли потпуније разумјети, потребно је да дамо податке о броју, распореду и структури становништва на подручју једног и другог среза, односно округа.

По попису који је извршен 31. јануара 1921. године на подручју бјелопољског округа (с малим изузецима то је и подручје будућег бјелопољског среза) живјело је 26.165 становника. Од тога на подручју бјелопољског среза 12.366; на подручју лозанског среза 10.502. Градска општина је имала посебан статус и бројала је 3.297 становника.

Мада је, као што смо видјели, дошло до иселјавања бројног муслиманског становништва, оно је и након завршетка првог свјетског рата преовлађивало.

По попису из 1921. године Муслимана је на подручју бјелопољског округа било 13.919, или 53⁰/₀ укупног броја становника (У самом граду и на подручју среза лозанског, дакле на десној обали Лима, било је Муслимана 67⁰/₀; у срезу бјелопољском, што значи на лијевој обали Лима, тај однос био је скоро сасвим другачији).²

Број становништва и његова социјално-економска, вјерска и етничка структура и даље су се брзо мијењали. Раније започети миграциони процеси нијесу престали стварањем нове државе и уједињењем, већ су се, бар за извјесно вријеме након тога, повећавали.

² Детаљнији подаци пописа становништва изгледају овако:

	Број домаћинстава	Мушких	Женских	Свега
Округ Бијело Поље	5.128	13.082	13.083	26.165
Општина Б. Боље	719	1.673	1.624	3.297
Срез Б. Поље	2.269	6.184	6.182	12.366
Мојковац	359	893	911	1.804
Недакуси	438	1.129	1.160	2.289
Павино Поље	586	1.751	1.751	3.502
Шаховићи	558	1.550	1.529	3.079
Равна Ријека	328	861	831	1.692
Срез Лозна	2.140	5.225	5.277	10.502
Затон	402	962	1.001	1.963
Корита	330	885	868	1.753
Лозна	388	974	892	1.866
Расово	468	1.104	1.106	2.210
Савино Поље	552	1.300	1.410	2.710

(Детаљнији резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. године, Београд 1921, 82.)

Економско-политичке прилике на овом простору биле су особито тешке првих година након уједињења. Ратови 1912—1918. године довели су до продубљивања већ раније створеног неповјерења између муслиманског и хришћанског становништва, а прве поратне године и неповјерења између досељеника и старосједјелаца, што је била нова подвојеност.

Новостворена државна власт гајила је неповјерење према домородачком становништву. Мале су разлике у том погледу прављене између муслиманског и православног становништва. Окружни и срепски начелници, полицијски писари, жандарми и други државни чиновници били су готово искључиво са стране. Број жандармеријских станица био је раван броју основних школа, а број жандарма у њима био је неупоредиво већи од броја учитеља.³

Број незадовољника стањем створеним након уједињене био је велики. То је довело до појаве комитског покрета, који је био јак и трајао је дуже вријеме.⁴

Из свега напријед реченог види се да су парламентарни избори из 1920. године, па и они који су спроведени нешто касније, обављени у веома сложеним приликама, које је понајвише карактерисала правна и имовинска несигурност грађана.

На парламентарним изборима 1920. године једно изборно подручје чинили су окрузи: пљеваљски, пријепољски, берански и бјелопољски. У изборној конкуренцији учествовали су кандидати Радикалне и Демократске странке.⁵

³ Жандармеријске станице у срезу лозанском, на примјер, постојале су у: Расову, Губавчу, Бистрици (Савино Поље), Лозној и Коритима и жандармеријска испостава на Лађевцу. (Подаци из разговора са Ћамилом Меховићем, пензионером из Бијелог Поља, обављеним 2. 9. 1979. године.)

⁴ Ево како један савременик описује стање у срезу бјелопољском после уједињења: „Срез бјелопољски је до шестојануарске диктатуре сигурно био најзаосталији крај данашње Црне Горе. Сама варош је била паланка турског типа. Најширом улицом једва би могао проћи један „фића“. Народ по читавом срезу: мјешавина Муслимана и православних. Православни опет: мјешавина старосједјелаца и досељеника. А и једни и други и трећи без политичког искуства, без традиције и грађанског парламентаризма, дакле политички несвјесни и пасивни. Интелигенција типично малограђанска — попови и учитељи. Учители, који су учитељску школу завршили у паланкама — Даниловграду, Беранама, а било их је и самоука. Међу њима до шестојануарске диктатуре, изузев Већа Ђиласа, није било напредно оријентисаних учитеља. То се види по томе што приликом свих избора срез бјелопољски није могао својег човјека кандидовати...“ (Из разговора са професором Вукоманом Цаковићем, који је обављен на Жабљаку 25. и 26. јула 1979. године.)

⁵ *Кандидати Радикалне листе I били су:*

АЛЕКСА СТАНИШИЋ, министар на располагању, из Пријепоља.
 ДЕРВИШ ШЕЋЕРКАДИЋ, муфтија из Пљеваља, и
 ЉУБО ПОПОВИЋ, инжењер из Берана.

Кандидати Радикалне листе II били су:

СРЕТЕН СТАНИЋ, адвокат из Бијелог Поља,

Из прегледа списка кандидата на изборима у 1920. години види се да су на листи Радикалне странке из округа бјелополског били: Сретен Станић и Лазар Мораковац. На листи Демократске странке кандидовао се Мустафа Салихбеговић, муфтија, који није био родом из овога краја.

Из статистичког прегледа резултата избора обављених 1920. године пада у очи чињеница да су кандидати Демократске странке били неупоредиво популарнији од кандидата Радикалне странке. Од укупног броја оних који су гласали, за кандидате Радикалне странке гласало је свега 243, или 7%. За кандидате Демократске странке гласало је 3.370, или 92,80%.⁶ То је утолико чудније због тога што је један од кандидата Радикалне странке био родом из Бијелог Поља, заправо у том мјесту је тада живио. Но, без обзира на ту околност он није имао никаквог утицаја на изборно понашање гласача, посебно на селу. Од укупно 197 гласова колико је добио, 100 гласова добио је у гра-

ШЕРИФ АРНАУТОВИЋ, власник листа „Домовина“, из Сарајева, и ЛАЗАР МОРАКОВАЦ, трговац из Бијелог Поља.

Кандидати Демократске листе I били су:

СРЕТЕН ВУКОСАВЉЕВИЋ, инспектор Министарства за аграрну реформу, из Пријепоља,

МИХАИЛО КУРТОВИЋ, учитељ из Пљеваља, и

МИЛЕ ПЕРУНИЧИЋ, учитељ у оставци, из Пренђана.

Кандидати Демократске листе II били су:

МУСТАФА САЛИХБЕГОВИЋ, муфтија из Бијелог Поља,

МИТХАД ХАЦИЋ ШЕРИФ, посједник из Скопља, и

МИЛАН ПОПОВИЋ, учитељ из Берана.

Кандидати Демократске листе III били су:

ТРИПКО ЖУГИЋ, народни посланик из Београда,

НИЋИФОР ЛИСИЧИЋ, књиговођа Министарства иностраних дјела из Београда, и

САВА ГОГИЋ, тежак из села Жидовића.

(Статистички преглед избора народних посланика за Уставотворну скупштину Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1921. године.)

⁶ Статистички резултати избора из 1920. године:

Редни број	Општина	Број бирача	Број гласача	Радикална листа		Демократска листа		
				I	II	I	II	III
1	Бјелополска	618	425	9	100	7	267	42
2	Павинопољска	792	635	4	7	325	251	28
3	Шаховићка	713	428	3	2	173	151	99
4	Недакушка	464	304	2	4	30	231	37
5	Равноречка	364	205	1	4	85	53	62
6	Мојковачка	350	171	3	37	46	7	78
7	Расовска	434	318	2	4	90	193	29
8	Савинопољска	547	323	10	31	68	197	17
9	Лозанска	403	257	7	2	82	145	21
10	Коритска	350	317	—	3	7	205	102
11	Затонска	421	230	5	3	99	118	5

1 (Архив Југославије, Београд, фас. 14. кут. 5; Извјештај заст. начел. окр. бјелоп.)

ду а остало у сеоским општинама. Има више разлога због којих је овај кандидат Радикалне листе, рођени Бјелопољац, тако лоше прошао на изборима. Ево неких: међу становницима Бијелог Поља остао је у лошој успомени још од када је био секретар Обласне управе у Бијелом Пољу, за вријеме краткотрајне црногорске власти успостављене након ослобођења у 1912. години. Комисија коју је формирао краљ Никола са задатком да испита злоупотребе државних чиновника над становништвом у новоослобођеним крајевима смијенила га је са положаја секретара те Управе, јер је утврдила злоупотребе које је учинио муслиманском становништву које се привремено одселило из Бијелог Поља. То је свакако један од битних разлога за овакав однос према овом кандидату. Становници на селу нијесу га ни познавали. Било је доста и оних који су се прије кратког времена доселили. Вјерујемо да је и то што је био на листи Радикалне странке било од утицаја да је овако прошао. Прост човјек је за овог кандидата несумњиво резонувао: прије 1912. године живио је у Бијелом Пољу, стекао имовину и завршио правни факултет у Цариграду, није лоше прошао ни за вријеме аустроугарске окупације, па се ево и сада приклонио режиму с намјером да добро прође.

Највећи број гласова добили су кандидати који су били на листи Демократске странке. На челу те листе био је Мустафа Салихбеговић. Његов успјех није тешко објаснити. Он је у свим општинама, изузев павинопољске, шаховићке и равноречке, добио највећи број гласова. Сасвим је сигурно да је највећи број гласова за овог кандидата потицао од Муслимана, који су од његовог избора за посланика очекивали правно-економску и другу заштиту у новоствореној држави која им није била наклоњена.

Други кандидат по броју гласова које је добио у округу бјелопољском био је Сретен Вукосављевић. Ни овај изборни резултат није тешко објаснити. Сретен Вукосављевић је од раније био добро познат чивчијама у овом крају по свом залагању да им олакша положај у условима агинско-чивчијских односа. Вјероватно је он знатан број гласова добио и по основу положаја који је имао у новоствореној држави. Аграрна реформа, која се тих дана спроводила, ломила је феудалне односе који су се, на жалост, овдје још увијек задржавали. Једни су од њега могли очекивати помоћ у смислу заштите ранијих позиција, а други су рачунали на његове реформаторске амбиције, адекватне потребама санџачког сељака чији је положај одлично познавао. Очекивали су да постану власници земље коју су до тада обрађивали у својству чивчија, односно закупаца.

Кандидат Трипко Жугић био је, изгледа, на овим изборима недовољно позната личност. За њега је на изборима у срезу бјелопољском гласало 366 бирача; у лозанском срезу знатно мање, свега 174. Име овог кандидата сретаћемо и на каснијим

парламентарним изборима, када ће га бирачи бјелопољског краја у знатно већем броју гласати.

При анализи изборних резултата из 1920. године лако се уочавају и неке разлике у изборном понашању бирача лозанског среза у односу на бираче бјелопољског среза. Такве разлике ће се запажати и на каснијим парламентарним изборима. Оне су несумњиво резултат различитог поријекла и вјерске припадности бирача у овим срезovima као и различитог третмана њиховог положаја у новоствореној држави.

Из статистичких података види се да је право гласа у округу бјелопољском имало 5.456 бирача, да је од тог броја гласало њих 3.613, или 66,36%. Највише гласова добио је Мустафа Салихбеговић (1.818), затим Сретен Вукосављевић (1.012), Трипко Жутић (540), Сретен Станић (197) и Алекса Станишић (46).

О резултатима ових избора и условима под којима су спроведени исцрпан извјештај поднио је секретар округа Љубомир Цемовић, који је у вријеме избора обављао и функцију начелника округа. Након што је дао статистички преглед изборних резултата, он каже: „... Полицијско чиновништво по срезovima исувише се мешало у изборе. Узалуд су биле све претње и опомињање на вршење своје дужности — они су продужавали агитацију и то специјално за Трипка Жутића, чијом су препоруком и добили незаслужене положаје. Нпр. Јован Лазаревић, начелник среза Лозанског, публично је говорио да ће жртвовати службу само да Трипко Жутић добије за народног посланика... У изборну агитацију мешали су се и три полицијска писара из начелства среза белопољског који су чак неким кандидатима припремали разне комедије при пролазу кроз среско место Шаховиће...“⁷

У извјештају који је послао 3. децембра 1920. године, вршилац дужности начелника округа хоће да оправда то што су кандидати Радикалне странке добили мали број гласова, па разлоге налази у понашању полицијских писара, општинских чиновника и других носилаца администрације. За такве резултате избора налази кривим и начелника округа колашинског Бошка Бошковића, за кога каже да је лично и преко својих рођака расприривао мржњу између старосједјелаца и досељеника. Дакле, вршилац дужности начелника хоће да разлоге за такве резултате избора нађе у свему другом само не у социјалним и политичким приликама у овом крају, које су биле примарне.

На однос бирача према кандидатима Демократске странке, посебно у општинама на лијевој обали Лима, извјестан утицај је имало и политичко расположење бирача у пољској општини, гдје је тада за посланика изабран кандидат Комунистичке партије Павле Жижић. Његов замјеник био је Милован Анђелић, у то вријеме веома утицајан човјек на људе своје околине.

⁷ Архив Југославије, Београд, фас. 14, кут. 5.

На парламентарним изборима 1920. године на изборном подручју у које је улазио и округ бјелопољски за народне посланике изабрани су: Сретен Вукосављевић, Михаило Куртовић и Мустафа Салихбеговић (по чл. 13) и Павле Чубровић (по чл. 14). У округу бјелопољском за посланика је изабран Мустафа Салихбеговић, муфтија из Бијелог Поља.

Сљедећи парламентарни избори обављени су 18. марта 1923. године. Тада су једно изборно подручје чинили окрузи: бјелопољски, пљеваљски и пријепољски. Од 5.779 уписаних бирача гласала су 4.704, или 81,45%. Нешто повољнији однос у поређењу са претходним изборима вјероватно је био резултат нешто боље сређених прилика у земљи уопште и овом крају посебно.

Кандидати за посланике били су: на листи Радикалне странке др Алекса Станишић, на листи Демократске странке Сретен Вукосављевић, на листи Муслиманске демократске странке Митхад Хацић и на листи Џемијет Дервиш Шећеркадић. У односу на претходне изборе, нове личности које су конкурисале за избор за народне посланике су кандидати на Муслиманској демократској и Џемијет партији.⁸

⁸ Резултати избора од 18. марта 1923. године:

Од укупног броја гласова пало је на листе:

Гласачко мјесто	Укупан број гласова	Демократска	Радикална	Демократ. десцентска	Муслиманска демократска	Џемијет
Бијело Поље	572	29	135	12	272	124
Власово*	254	128	58	52	14	2
Затон	332	68	60	39	141	24
Корита	345	38	20	14	268	5
Лозна	346	36	23	68	214	5
Недакуси	439	60	45	31	208	95
Равна Ријека	276	112	75	31	54	4
Павино Поље	817	378	30	40	18	351
Расово	394	93	27	41	179	54
Савино Поље	381	109	67	17	178	10
Шаховићи	548	306	61	17	43	121
Свега :	4.704	1.357	601	362	1.589	795
Проценти	100%	28,8%	12,8%	7,7%	33,8%	16,9%

(Статистика избора народних посланика Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, одржаних 18. марта 1923. године, Београд 1924. године.)

* Није ми познато да се неко мјесто на подручју округа бјелопољског тада звало „Власово“. Треба да је ријеч о Мојковцу, јер у овом списку недостају подаци за ту општину.

Из прегледа резултата да се запазити да је и на овим изборима кандидат Радикалне странке добио изразито мали број гласова.

Највећи број гласова добио је кандидат Демократске муслиманске странке, што је и разумљиво. Број муслиманског становништва још увијек је преовлађивао. Уз то, бирачи из реда муслиманског становништва били су компактнији кад се требало договорити и одлучити за којег ће кандидата гласати. Цимијет — муслиманска југословенска странка није ни у овом тренутку ни касније имала нарочит утицај на политичка понашања у овом крају. Ипак је интересантно да је какав-такав утицај Цимијет партије, ако се може мјерити по броју гласова које је њен кандидат добио на овим изборима, био веома различит по појединим општинама. На примјер, у општинама Корита, Лозна и Равна Ријека кандидат ове партије је добио по 4—5 гласова а у општини Павино Поље добио је 351 глас, што је доста тешко објаснити. Нијесу у питању политички, национални или слични разлози.

Непуне двије године касније обављени су сљедећи парламентарни избори. Било је то 8. фебруара 1925. године. На тим изборима дошла су до изражаја знатнија помјерања у политичком понашању бирача на подручју округа бјелополског. Најбитнију промјену запажамо код односа бирача према кандидату Радикалне странке. Кандидат Радикалне странке на овим изборима, Милош Трифуновић, од укупно 4.443 гласа, колико их је било на овим изборима, добио је 2.046, или 46%. Шта је условило овакав однос бирача према Радикалној странци, односно према њеном кандидату на овим парламентарним изборима? Зашто су кандидати демократских странака, људи који су на претходним изборима били популарни и радо гласани, на овим изборима добијали мали број гласова? Чудновати су и резултати гласања кад су у питању кандидати Југословенске муслиманске или Земљорадничке странке. На ова и слична питања тешко је у овом моменту исправно одговорити. У оно вријеме на подручју округа бјелополског није било организација КПЈ и вјероватно у тој чињеници треба тражити дио одговора. Уз то, претходне 1924. године десио се овдје крупан догађај који је тако рећи из основа помјерио политичка понашања и односе. Те године дошло је до истребљења муслиманског становништва са подручја павинопољске и шаховићке општине. Но, коментар о томе заслуживао би посебну пажњу.

На изборима обављеним 1925. године срећемо се са новим именима кандидата за народне посланике који ће на каснијим парламентарним изборима бити носиоци демократских листа. При томе имамо у првом реду у виду Мила Перуничича, који је на овим изборима добио свега 3,3% укупног броја гласова. Интересантно је и то да је Мила Перуничича у округу бјелополском највише бирача гласало у општини коритској, што је до-

ста тешко објаснити. Он је у овоме моменту недовољно познат људима са овог подручја, док је нешто више био познат људима са подручја на лијевој обали Лима. Пада у очи и обрт који се десио код кандидата Демократске дисидентске странке Павла Чубровића. На претходним изборима добио је 7,7%, а сада 27,7% гласова. Ближе податке о резултатима ових избора пружиће статистика.⁹

Након што је 1931. године поново заведен парламентарни режим у земљи, која је сада била подијељена на бановине, организовани су нови парламентарни избори који су спроведени 8. новембра 1931. године.

Подручје бившег бјелопољског округа ушло је сада у састав зетске бановине као бјелопољски срез.

Избори обављени после је 1931. године, било да је ријеч о општинским или парламентарним, одвијали су се под знатно промијењеним околностима: број становника на подручју среза знатно се повећао (од 26.165, колико је износио у 1921. години, на 32.907, по попису од 31. јануара 1931. године). Међутим, тиме још ништа није речено о другим промјенама које су настале у размјештају и националном саставу становништва. Те промјене веома су битне.

9

Од cjелокупног броја пало је на листе:

Гласачко мјесто	Број гласова	Демократска М. Перуничкић	Демократска дисидентска П. Чубровић	Југосл. муслиманска М. Спахо	Земљорадничка Н. Шаулић	Радикална М. Трифуновић	Самостална демократска С. Вукосављевић
Бијело Поље	527	2	42	517	9	442	15
Корита	369	86	59	146	18	55	5
Лахоло	352	2	75	14	15	225	21
Лозна	335	2	106	67	21	130	9
Мојковац	270	4	214	2	14	15	21
Недакуси	401	1	88	24	12	267	9
Павино Поље	666	12	282	33	34	192	113
Равна Ријека	296	8	139	4	33	83	29
Ресник	391	1	44	47	8	201	90
Сав. Поље	399	8	51	16	11	303	10
Шаховићи	437	19	131	5	98	133	51.

(Статистика избора народних посланика Краљевине СХС, одржаних 8. фебруара 1925. године, Београд 1926. године.)

Најбитнију чини смањење броја муслиманског становништва (од 13.919, колико их је било 1921. године, сада их је 12.765). Но, још битније су промјене у распореду муслиманског становништва. Послије 1924. године њих нема на подручју павинопољске, шаховићке и равноречке општине.

На изборима из 1931. године подручје беранског и бјелопољског среза представљало је једно изборно подручје. Кандидати за посланике за Скупштину бирану на изборима 1931. године били су: Павле Чубровић, Рад. Лалевић, Филип Цемовић и Сава Микић, који се сада први пут јавља и једини је кандидат родом из среза бјелопољског. Ово су избори код којих нема конкуренције код кандидата појединих партија — сви су припадници једне, владине листе.¹⁰

Сава Микић је добио највећи број гласова (2.170). Но, није много одмакао Павлу Чубровићу (1.727). Дакле, утицај Саве Микића, јединог кандидата са подручја среза бјелопољског, није много већи од других. За посланика је изабран Филип Цемовић, иако је на подручју овог среза добио најмањи број гласова.

У вријеме избора из 1931. године бјелопољски срез није имао својих студената. Генерације првих свршених ученика бјелопољске гимназије били су у то вријеме ученици виших

¹⁰ Једном народном збору заказаном уочи избора од 8. новембра 1931. године, у Бијелом Пољу, присуствовао је и студент Вукоман Цаковић. На том збору он је говорио о лажном парламентаризму и недемократским поступцима у припремању избора. Будући да је, вјероватно, ријеч о првом јавном антирежимском иступу у Бијелом Пољу, цитираћемо његово сјећање:

„... Бјелопољски интелектуалци — прото, школски надзорник, директор гимназије, заказали народни збор, да се одреди кандидат. Предсједавајући збора упознао је сељаштво да је краљ дао потпуну слободу избора народних посланика и да сада у срезу бјелопољском треба сви да се сложе да изаберу свог кандидата. А онда су се ређали говорници, ваљда десетак, већином учитељи. Сви су са одушевљењем поздрављали слободу избора. Студент Цаковић се последњи јавио за ријеч и знајући да ће га брзо прекинути сасвим кратко је изговорио: све што су предсједавајући и остали говорили да је неистина. Није истина да је краљ дао слободу избора народних посланика јер је носилац листе диктатор Петар Живковић и ко се с његовом политиком не слаже не може се кандидовати. Затим је нагласио да то нијесу слободни избори и да све што та назови народна скупштина уради идућа народна скупштина ће рушити. Интерес је свих родољуба Југославије да се сложе и да нико не изађе на изборе, па ће краљ из тога схватити да народ не одобрава диктатуру и да ће једног дана дати слободу избора народних посланика. Сељаци су потпуно зачуђено и пасивно слушали шта се говори — нити је ко одобравао, нити се револтирао. Само су из масе устаили, на једном крају професор Милоје Добрашиновић, на другом учитељ Алекса Ђилас-Бећо, одушевљено аплаудирали и пошли према студенту Цаковићу и с њим се пољубили. Ето, сељаци су први пут чули нешто против богатства. Али то је био глас вапијућих. Притисак власти је био велики и скоро сви су изашли на изборе и гласали кандидате на листи Пера Живковића...” (Из разговора обављеног на Жабљаку 25. и 26. јула 1979. године.)

средњих школа у Беранама, Пљевљима или којем другом мјесту.¹¹

Први парламентарни избори на којима је дошао до изражаја утицај комуниста и других прогресивно оријентисаних људи били су избори од 5. маја 1935. године. Иако тада још није било конституисане средње партијске организације, утицај комуниста-студената Београдског универзитета и средњошколаца био је већ присутан. При томе имамо у виду прије свега утицај Рифата Бурџовића, Ратимира Поповића, Велимира Богавца и других који су за вријеме школских ферија и у другим приликама долазили у свој завичај са задатком да се на изборима залажу за кандидате Удружене опозиције, у складу са ставом који је КПЈ на тим изборима имала.

Значајну улогу у стварању антирежимских расположења код народа имала је и група напредних интелектуалаца-просвјетних радника коју су чинили: Алекса Билас-Бећо, Милоје Добрашиновић, Павле Жижић, Вукоман Џаковић, Панто Малишић и други. Истина, највећи број просвјетних радника који су од 1935. године до почетка другог свјетског рата радили на подручју среза био је привржен режиму и агитовао је и гласао за кандидате владине листе.

¹¹ Резултати избора из 1931. године:

Општина	Гласачко мјесто	Бирача	Гласача	Павле Ђуровић	Рад. Лале- вић	Филип Џемовић	Сава Микић
Бјелопољска	Бијело Поље	721	611	169	326	11	105
Шаховићка	Шаховићи	711	639	68	2	144	425
Павинопољска	Пав. Поље	670	622	275	—	6	341
Мојковачка	Мојковац	565	475	138	5	23	309
Равноречка	Крушево	508	446	94	26	57	269
Недакушка	Недакуси	714	629	247	101	58	223
Расовска	Ресник	628	610	215	192	128	71
Лозанска	Лозна	507	494	164	98	173	59
Затонска	Дубово	607	580	165	98	298	19
Коритска	Сипање	556	530	159	67	296	8
Савино Поље	Сав. Поље	681	638	33	180	84	341
Свега:		6.868	6.274	1.727	1.099	1.278	2.170

(Статистика избора народних посланика за прву југословенску Народну скупштину, одржаних 8. новембра 1931. године, Београд 1935. године.)

На изборима од 5. маја 1935. године превагу је однијела владина листа. За посланика је изабран њен кандидат Сава Микић.¹²

У вријеме обављања парламентарних избора у 1938. години организација КПЈ у срезу бјелополском била је релативно јака. Будући да није имала својег кандидата (на листи Радничко-сељачке странке), одлучила је да се заложи за избор кандидата Удружене опозиције. О томе је заузет дефинитиван став на једном савјетовању које је одржано у Припчићима (вјероватно у кући Вуја Шћекића).¹³ Кандидати на листи Удружене опозиције били су Милоје Добрашиновић, демократа, и Гојко Терић, земљорадник.

Студенти родом из Бијелог Поља и његове околине дошли су уочи избора са факултета, са задатком да раде за кандидате Удружене опозиције. Поред осталих, живу политичку активност развијао је Рифат Бурџовић-Тршо. Кратко вријеме прије тога у Београду је формирано Удружење студената Санцака,

¹² Резултати избора из 1935. године:

Гласачко мјесто	Укупан број бирача	Гласача	Богољуб Јевтић (Сава Микић)	Влатко Мачек (Гојко Терић)	Димитрије Љотић (Шућро међедовић)	Божидар Максимовић (Стеван Јаковљевић)
Бијело Поље I	439	311	167	141	—	3
Бијело Поље II	435	325	156	162	—	7
Затон	714	555	435	118	1	1
Крушево	599	480	270	210	—	—
Лозна	587	513	430	83	—	—
Мојковац	645	491	275	216	—	—
Павино Поље	785	648	128	516	—	3
Ресник	801	621	508	112	—	—
Недакуси	780	611	328	282	—	—
Савино Поље	823	656	605	51	—	—
Сипање	617	496	418	76	—	—
Шаховићи	775	675	147	528	—	—
Свега:	8.000	6.382	3.868	2.495	1	18
Процент:	79/78	60/61	39/09	30/02	0,02	0,28

(Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије, извршених 5. маја 1935. године, Београд 1938. године.)

¹³ Из сјећања Радована Карличића, предратног члана КПЈ, учесника овог савјетовања.

које је поводом избора издало проглас „СТУДЕНТИ СВОМЕ НАРОДУ“. Након што је оквалификован систем управљања и предочене опасности до којих може доћи ако на изборима побиједи Југословенска радикална заједница (ЈРЗ), у прогласу се, поред осталог, каже: „Ређали су се режими, мјењале владе а наш Санџак није ништа добио. На сва уста су представници не-народних влада говорили о природним богатствима и љепотама Санџака али му ништа не дадоше а све му узеше. Ми знамо шта све наш Санџак још има, још боље знамо шта нема и шта би му требало. У Санџаку поред свих обећања није направљен ниједан метар железничке пруге. Па не само то него помоћу полиције ћерају наш народ, често када обавља најважније радове, да кулуком прави путеве започете прије 20 година, па се послѣје полицијски посланици хвале како су народ усрећили добрим путевима. Тако је наш Санџак без икаквих саобраћајних веза па зато све што продајемо дајемо скоро цабе и за другога радимо“.¹⁴

На изборима су највећи број гласова добили кандидати владине листе: Јусуф Ћоровић 2.484 и Сава Микић 2.179. Знатно им се примакао кандидат Удружене опозиције Милоје Добрашиновић, који је добио 1.645 гласова. Гојко Терић је добио знатно мање гласова (876) који су углавном потицали из шаховићке и павинопољске општине.¹⁵

Овакав резултат избора производ је политичких односа који су били карактеристични за тај тренутак. Притисак власти, с једне, и још недовољно развијен демократски покрет, с друге стране, довели су до тога да су кандидати владине листе добили 4.663 гласа, или 65% укупног броја оних који су гласали. На другој страни, број гласова које су добили кандидати Удружене опозиције ипак показује захукталост демократског покрета који носе комунисти, напредни студенти и други прогресивно оријентисани људи.

Милорад Кораћ

¹⁴ Проглас је потписало 66 студената, од којих 28 из Бијелог Поља.

¹⁵ Слободна мисао, Никшић, 12. XII 1938. године (у овом броју Слободне мисли садржани су подаци о томе да су поред горе именованих кандидата за народне посланике још неки били гласани и да су добили следећи број гласова: В. Ђекић 22, Томовић 4 и Станић 29).